

De schaduwfchrijver

Ivo Bonthuis

De schaduwshrijver

Nieuw Amsterdam

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek
een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Het spreekt vanzelf dat zowel de schrijver van deze
herinneringen als de herinneringen zelf een vrucht
van de verbeelding zijn.

© 2018 Ivo Bonthuis
Alle rechten voorbehouden
Omslagontwerp Nico Richter
Omslagbeeld TiDenis – tofz4U
Foto auteur © Keke Keukelaar
NUR 301
ISBN 978 90 468 2396 5
www.nieuwamsterdam.nl

Voor Françoise

‘Maar grote God, wat heb ik met de natuurwetten en met die wiskunde te maken, als mij om de een of andere reden die wetten en dat twee maal twee is vier niet bevallen?’

F.M. Dostojevski, *Herinneringen uit het ondergrondse*

I

Over vliegende schotels werd niet gesproken

Elke dag vanaf half zeven 's avonds zat hij klaar voor de komst van Émilie. Hij keek naar de deur, luisterde naar de radio. Van werken kwam niets meer. Als om kwart voor zeven de sleutel in het slot draaide slaagde hij er altijd in op het laatste moment de houding aan te nemen van de in zijn werk verzonken schrijver, en keek hij pas op, blij verrast, wanneer ze haar koude hand op zijn schouder legde. Dan drukte hij zijn wang tegen haar vingers en zei: 'Niets is zo mooi als een zwangere vrouw die aan het eind van een lange werkdag heelhuids thuiskomt.'

Als ze later was, liep hij naar de open keuken, waar op de koelkast de transistorradio stond. Daar ging hij alle zenders af op zoek naar berichten over ongelukken en aanslagen in Parijs. Intussen sms'te en belde hij haar. Meestal antwoordde ze niet: ze had in de metro geen bereik of haar geluid stond uit. Voor een journalist behandelde ze haar telefoon met een grote nonchalance. Sterker nog, ze had een hekel aan het ding. Ze las graag in het openbaar vervoer. Meestal kinderboeken, daar schreef ze soms over, ter afwisseling van haar stukken over politiek en andere ellende.

Ilja wilde niet hysterisch overkomen. Hij liet tussen de voicemail en tekstberichten minutenlange pauzes vallen. Hij draaide aan de knop van de radio. Aangezien er na de

recente aanslag op een satirisch weekblad onafgebroken over terrorisme werd gesproken, moest hij vaak even blijven luisteren voordat hij begreep dat het weer niet over net gepleegd, vers geweld ging, en hij de volgende zender opzocht. Maar ook daar vond hij natuurlijk niets. Geen nieuws over Émilie in elk geval. En ook niet op zijn laptop, waarnaar hij steevast na een tijdje terugliep met een fles witte wijn om als een razende te googelen en te drinken.

Dat hij zijn bange vermoedens nooit bevestigd zag weerhield hem er niet van zijn gedrag goed te praten. Het duurde altijd even, bedacht hij, voordat de jongste rampen tot de radiostudio en het internet doordrongen, en daarnaast: wat als hij die ene keer dat het misging onverschillig zat te schrijven, of fluitend door de stad wandelde? Net als de hypochonder krijgt iemand met een ziekelijke angst zijn geliefden te verliezen ten minste één keer in zijn leven gelijk. Wat als hij er niet was, precies op het moment dat ze hem nodig had?

Uiteindelijk kwam ze, zoals altijd, vrolijk binnen, blozend van de kou, een nieuw verhaal over haar collega's op haar lippen dat ze even uitstelde om hem vast te houden totdat hij was gekalmeerd. 'Het was gewoon de metro weer, liefje, alles zat vast bij Châtelet. Ik had geen bereik. Wat haal je je toch allemaal in je hoofd? Ik begin me een beetje zorgen te maken om jou.'

Voordat hij in de herfst van 2013 Émilie ontmoette had Ilya zichzelf nooit beschouwd als een angstig mens. Als jonge verslaggever voor een Amsterdamse krant aanschouwde hij onaangedaan de grootst mogelijke verschrikkingen. Hij knipperde niet met zijn ogen wanneer een jong gezin uit een autowrak werd gesneden, hij fotografeerde met vaste hand het slachtoffer van een brute liquidatie. Koelbloedig

keek hij toe, en terwijl hij koelbloedig toekeek, nam hij waar dat hij koelbloedig toekeek en maakte daar een mentale notitie van. Op bijzonder gure Amsterdamse avonden, wanneer hij die dag uitzonderlijk rottige scènes had bezocht, gebeurde het weleens dat hij zichzelf aan de keukentafel van zijn moeder afvroeg waarom hij toch in staat was zwaar menselijk lijden zo onbewogen te observeren.

Het verhaal dat hij produceerde om zijn gedrag te verklaren ging meestal als volgt: net als een oorlogsfotograaf hield hij in het begin heel bewust een bepaalde afstand tot zijn onderwerp, om zichzelf te beschermen. Langzamerhand, naarmate hij meer ellende meemaakte, werd die zelfbescherming een tweede natuur. Hij hoefde er geen moeite meer voor te doen; hij was geheel automatisch gevoelloos bij de aanblik van een kind dat op de stoep ligt na een val van driehoog, bij een bezoek aan een uitgebrande zolder waar de roetsnippers neerdwarrelend op zijn witte jas behoorden tot de overblijfselen van kroepoek bakkende illegalen. Journalistieke distantie, noemde je dat. Hij was simpelweg professioneel. En dat was goed, want professioneel was goed.

Als na drie Duvels nog steeds een innerlijke stem bleef zeuren dat het met professionele distantie niets te maken had, maar dat hij gewoon een onverschillig wezen was, niet in staat tot empathie, liep hij naar de slaapkamer van zijn moeder en vroeg haar of ze nog wel van hem hield. Wist ze nog, vroeg hij beneveld vanuit het donker naast haar bed, wist ze nog dat hij een clubje was begonnen met vriendjes uit de buurt om de rotzooi langs de oevers van het IJ op te ruimen? Met vuilniszakken en geïmproviseerde prikstokken trokken ze langs de rivier, midden in de winter, en ze vroegen er niks voor terug.

Zijn moeder, altijd in bed en allang niet meer in staat tot

slapen, antwoordde dat het zomer was, maar ze herinnerde zich inderdaad nog heel goed dat hij het deed alleen uit zorg voor het milieu. Daarna vroeg ze waarom hij weer in z'n eentje had gedronken. Hij was een erg lieve jongen, zei ze, daar moest hij niet de hele tijd aan twifelen. Ze begon zich een beetje zorgen te maken om hem.

Was hij weleens bang, dan was hij bang voor zichzelf, dan vreesde hij niet te zijn zoals hij wilde zijn. Aandachtig, aardig, warm, empathisch. De wereld en al haar methoden om een mens te doden vreesde hij niet. Totdat hij verliefd werd.

Hij was precies zeven maanden in Parijs. Émilie leende hem een balpen tijdens een persconferentie van een Amerikaanse regisseur die dat jaar de etalage van de Galeries Lafayette mocht inrichten. Een ordinaire Bic. Ze stonden op het dak. Uitzicht op de Opéra, in de verte de Eiffeltoren die tot aan haar heupen schuilging in smog. Het winterweer paste de gelegenheid uitstekend: de regisseur was beroemd in Frankrijk vanwege zijn trage films vol mist, silhouetten van bomen, snelwegen in de sneeuw. Het was dan ook druk op het dak. Émilie droeg een zwarte jurk zonder mouwen. Ilya's in leer gestoken elleboog raakte haar blote arm. Hij deed zijn best de zacht sprekende ster te verstaan. Émilie moet gezien hebben hoe hij met zijn rechterhand in zijn zakken rommelde, op zoek naar iets om mee te schrijven, want ze legde de pen uit zichzelf in het notitieboekje dat hij geopend in zijn linker hield. Hij pakte hem op, bekeek hem alsof hij uit de lucht was komen vallen, keek naar haar – alles langzaam, zei ze later, ik wist meteen dat je een lief schildpadje was – en vroeg: 'Hebt u het niet koud?'

'Nooit,' zei ze. 'Kou zit in je hoofd.' En daarna: 'Wat een

gratuit geklets komt er uit die man. Daar gaan we dus niet over schrijven.’ Ze stopte haar telefoon en schrijfblok weg in een gebloemde schoudertas. ‘Heb je zin in bier?’

Voor het eerst keek Ilya haar werkelijk aan. Toen gebeurde iets wat eerder was gebeurd en vaker zou gebeuren op momenten die hij achteraf kon duiden als scharnierpunten in zijn leven: hij voelde zich beroerd worden, zijn blikveld vernauwde zich, hij zag een tunnel met aan het einde fel, wit licht, hij wankelde en zijn hand zocht steun op haar schouder. Hij hoorde haar vragen of het ging. ‘*Oui, rien de grave,*’ zei hij. Op datzelfde ogenblik keerde zijn zicht terug en verdween de flauwte, als dat was wat het was. Hij nam zijn hand van haar schouder. Begon verward de zinnen van de regisseur te noteren. Prachtige zinnen, vond hij op dat moment. Toen hij ze later teruglas zag hij gewauwel. Het moet haar aanwezigheid zijn geweest die de zinnen hun betekenis verleende. *We must not, I think, prepare for today, nor stare after a tomorrow. Our reward is either here nor there. Tilly taught me that. Life is an orange, peel it slowly.* Ze waren bier gaan drinken. Halve liters Guinness in een Ierse pub.

De pen heeft hij haar nooit teruggegeven. Hij bewaarde hem in een chique doos van een Waterman-vulpen (eind-examencadeau van zijn moeder) en nam zich voor er de laatste zinnen van zijn romans mee te schrijven. Alleen de laatste zinnen, dan zou de zwarte Bic nooit leeg raken – of hij moest onverwacht een ongekend productieniveau bereiken en elke paar maanden een roman voltooien. Dat zou prettig zijn. Voorlopig was zijn eerste boek, waaraan hij begon vlak nadat hij bij Émilie was ingetrokken, nog steeds niet op de helft. Sinds hij gesteund door zijn geliefde voltijds schreef, kwamen de zinnen zeer traag tot hem. Maar de zinnen die kwamen waren goed. Hij was, tot voor kort, blij met zijn werk.

Tot de aanslagen van 7 januari bestond er voor Ilja niets mooiers dan het schrijven van fictie. Hij leefde met zijn personages mee zoals hij dat nooit had gedaan met de echt bestaande mensen die het materiaal vormden voor zijn krantenstukjes. Hij was als schrijver een Dickens, hij huilde boven het toetsenbord wanneer hij een personage iets naars moest aandoen, terwijl hij als journalist eerder een Flaubert was geweest, die met een koud oog zijn onderwerp ontleedde.

Ja, vertelde hij zichzelf, hij was veranderd: Émilie had de Dickens in hem naar boven gehaald. Door haar was hij meer gaan lijken op het ideaalbeeld dat hij van zichzelf bezat: hij was warmer geworden, voller, ze had zijn hart geopend – hij schaamde zich ook niet langer zulke zinnen te denken – en zijn ziel gevuld.

En daarom was hij doodsbang dat ze op een dag niet meer thuis zou komen, zeker sinds ze in haar buik hun baby droeg.

Het was 21 januari, achttien uur vijftig. Émilie was twintig minuten later dan verwacht. Ze had niets van zich laten horen. Ilja bekeek achter zijn bureau onafgebroken zijn telefoon, ververste dwangmatig zijn inbox, waar alleen wat werkgerelateerd nieuws verscheen (onder andere een bericht van een bekend advocatenkantoor, een persbericht waarschijnlijk, naar hem verstuurd omdat hij in een oud adressenbestand was blijven hangen); hij liet alles ongelezen en vond het tijd om in paniek te raken. Hij liep naar de keuken. Met zijn buik tegen de koelkast, wat wel een prettig, contrasterend, koel gevoel gaf, sprak hij haar voicemail in en ging tegelijk de radiozenders langs. Ergens werden

geluidsopnamen van twee weken geleden herhaald, de dag van de eerste aanslag: ‘We hebben de profeet Mohammed gewroken!’ Hij kende de bijbehorende beelden, op zijn laptop had hij ze uittentreuren bekeken.

De aanslagplegers, twee broers, staan op het punt in een slordig op het zebrapad geparkeerde Citroën te stappen wanneer een van hen bedenkt dat hij iets vergeten is. Hij draait zich om, loopt een stukje de straat op, steekt zijn rechtervuist in de lucht – in zijn linkerhand draagt hij een kalasjnikov – en schreeuwt zijn fantasieloze speech naar een publiek van bange ramen en verborgen smartphones op de daken.

Ze stappen in, herladen hun wapens, rijden recht op een politieauto af, stappen uit, beschieten de auto, die enkele seconden besluiteloos blijft staan alvorens achterwaarts de eenrichtingsweg te verlaten. Weer stappen de broers in, en terwijl een van hen uit het raam aan de passagierskant de agenten blijft bestoken, draaien ze langs de politiewagen de boulevard Richard-Lenoir op.

Tallose keren had Ilja deze beelden bekeken, en alle andere beelden van de aanslag die hij vinden kon. Zijn laatste beetje journalistieke distantie was verkrumeld bij de video van een wijkagent die gewond op de stoep van Richard-Lenoir lag. Hij had op de Citroën gevuurd, vanaf zijn fiets waarschijnlijk. De broers hadden teruggeschoten. Nu lag hij daar. Ze liepen naar hem toe om hem af te maken. Een van hen riep: ‘Wilde je me vermoorden?’ Op de beelden is te zien dat de liggende man een hand heft. Het geluid van de eerste video waarop Ilja de man zijn hand zag heffen was niet goed genoeg om het antwoord te horen: ‘*Non, c’est bon, chef.*’ Dat kleine zinnetje klonk in een video die later op het net werd gezet, en Ilja luisterde ernaar totdat hij het kon horen zonder te huilen.

Hij hilde veel de laatste weken. Sinds de gebeurtenissen van begin januari schreef hij nauwelijks nog. Het verdriet dat eerder was voorbehouden aan zijn personages ging nu op aan de echte wereld. Tegen Émilie zei hij dat het door haar liefde kwam dat hij in Parijs anno 2015 wel in staat was tot medeleven met onbekenden, terwijl hij vroeger in Amsterdam ijskoud de met kogels doorzeefde slachtoffers van liquidaties bekeek.

‘Nee, schildpadje, ik heb daar niets mee te maken,’ zei Émilie.

Achter die liquidaties, zei ze, zat een soort logica. Zulke mannen hadden de bedrijfsbelangen van een ander geschaad en moesten nu dood. Maar bij deze aanslag kon je alleen spreken van oorzaak en gevolg als je je verstand liet varen en binnentrad in de schijnwereld der waanzinnigen. Dat was, dacht zij, wat zo veel indruk op hem maakte. Het feit dat deze gruwelijkheden niet toe te schrijven waren aan afgewogen belangen, niet aan criminele logica, maar aan gierende waanzin. Hij was zo’n redelijke Hollander dat hij daar nog net iets moeilijker mee kon leven dan zij.

Ze had gelijk, bedacht Ilja bij de koelkast, hij was bang voor de waanzin van die jongens. En niet alleen de gekte van de mannen met kalasjnikovs vreesde hij. Zoals de aanwezigheid van een paar wespen verraadt dat ergens in de buurt een nest zit, kun je ervan uitgaan dat wanneer plotse-ling de kogels van een stel gekken je om de oren vliegen niet veraf de gekte huizenhoog ligt opgeslagen.

Veel jongeren in de banlieues, zo schreven de kranten, wisten wel wie er achter de moorden zaten: de CIA en de Mossad. De aanslagplegers waren slechts arme poppetjes in een wereldwijd poppenspel. Maar zijn buurman, een buurtkruidenier die hij graag mocht, had toen ze zoals altijd een praatje maakten – ‘Het gaat slecht, chef, weinig

klanten sinds al dat gedoe' – uitgelegd waarom die gasten uit hun nek kletsten; de CIA en de Mossad waren slechts poppetjes in het duistere poppenspel van een handvol rijke, Joodse families: de ware leiders van deze wereld.

Hij draaide aan de knop van de radio. Voetbal, jazz, een debat over de vraag of de noodtoestand moest worden uitgeroepen.

Onlangs vertelde de partner van een collega van Émilie hem na twee glazen Grimbergen dat je de bewijzen over de buitenaardse oorsprong van de mensheid niet zomaar kon wegwuiven. Jammer, vond Ilja, want zo op het eerste gezicht had het een intelligente jongen geleken. Hij had gedaan alsof hij het niet had gehoord, zoals je dat doet wanneer iemand zich per ongeluk iets veel te persoonlijk laat ontvallen en je hem tegen zichzelf in bescherming wilt nemen. Maar de vriend van de collega was erop doorgegaan: de mens was een experiment van buitenaardse wezens en had zelf de dampkring nooit verlaten, dat was een leugen van de NASA. Het was duidelijk zijn favoriete onderwerp. Ilja had met een verkrampde glimlach zitten knikken totdat Émilie en de collega thuiskwamen met een Libanese afhaalmaaltijd. Tijdens het eten hadden ze gepraat over klimaatverandering. Een favoriet gespreksonderwerp van Émilie en Ilja. De jongen gedroeg zich heel gewoon. Hij was het overal mee eens. Over vliegende schotels werd niet gesproken.

Op France Inter het nieuws. Het was zeven uur inmiddels. Ilja wist dat ook zonder France Inter wel, hij had elke minuut afzonderlijk zien verstryken op zijn telefoon, die niets maar dan ook niets meldde over de omstandigheden waar-

in Émilie zich op dat moment bevond. Ze beantwoordde zijn berichten niet, ze belde niet terug.

Ze zat in de metro, zo sprak hij zichzelf toe, met een boek op schoot, blakend van gezondheid, precies zoals ze vanochtend vertrok. Ze leed nog nauwelijks aan zwangerschapsmisselijkheid, ze voelde zich beter dan ooit. Zo zag ze er ook uit. Glanzend, als een opgewreven sterappeltje. Als een glanzend appeltje zat ze in de metro, zei Ilja tot zichzelf, en het was heel zonde dat hij, een van de weinige nog redelijke mensen, zich nu zo onredelijk gedroeg, door zijn hartslag op te jagen met fantasieën over het kwaad dat alle gekken, waarmee de stad blijkbaar vol was, haar aan zouden kunnen doen voordat ze veilig van haar bureau in het elfde arrondissement – op een paar passen van het getroffen weekblad – thuiskwam in het vijfde.

Maar wat, dreinden zijn zenuwen, wat als dit die ene keer was dat zijn angstdroom uitkwam? Het kon net zo goed vanavond misgaan als morgen of overmorgen. Er was dus geen enkele reden om juist nu op een goede afloop te vertrouwen.

Hij liet de radio op France Inter staan, opende de koelkast en nam er een fles witte wijn uit. Het was goedkope rommel van het Franprix-huismerk, eerder geschikt om mee te koken dan om zomaar, zoals hij dat deed, uit te schenken in een groot glas en achterover te slaan. Hij liep met fles en glas terug naar zijn bureau, ging zitten, sloot het manuscript waaraan hij ook vandaag nauwelijks had gewerkt – de voorlopig laatste zin luidde, geheel toevallig: *Een paar muisjes zijn schattig, maar wat als het een plaag wordt?* – en hij zocht naar feiten om zijn ongerustheid te voeden.

De wijn veroorzaakte zure oprispingen. Hij wist dat hij dit spul niet zou moeten drinken, maar ze hadden momenteel geen geld voor goede wijn. Dat was een vervelende

bijkomstigheid van zijn fulltime schrijverschap. Émilie vond het niet erg, ze verdiende zolang hij aan zijn boek werkte graag voor twee. Een tijdelijk geldprobleem was volgens haar niets in het licht van de literaire eeuwigheid. Ilja was daar niet zo zeker van. Binnenkort moesten ze genoeg voor drie verdienen. Hun appartement zou weldra te klein zijn, er moesten babykleertjes gekocht, kinderwagens en wipstoelen. Bij al zijn andere angstvisioenen kwam 's nachts nog het beeld van een dakloos gezin op een bed van karton, zoals hij dat elke dag op weg naar de supermarkt passeerde. De laatste weken had hij al geprobeerd weer wat klussen als journalist te krijgen. Hij zou razendsnel een paar stukken over de aanslagen kunnen produceren, over de sfeer in de stad en de politieke gevolgen. Toch was de respons van zijn contacten tot nu toe niet overweldigend. Misschien vond men hem onbetrouwbaar sinds hij van de ene op de andere dag zijn opdrachtgevers in de steek had gelaten om zich te wijden aan de liefde en de literatuur. Of zijn vervangers waren zo goed dat iedereen hem allang was vergeten. Hij werd hoe dan ook niet gemist.

Opnieuw zoekend in zijn e-mail naar een berichtje van Émilie – zelfs de spambox doorzocht hij, want je kon nooit weten – las hij gauw de berichten die hij eerder ongeopend had gelaten: een lauwe reactie van een redacteur bij een van zijn oude kranten, die als hij tijd had wel eens zou kijken wat hij voor Ilya kon doen; vervolgens een lieve groet van een collega die wegens burn-out helaas niks voor hem kon betekenen; en als laatste het bericht van het advocatenkantoor, bij nader inzien geen persbericht maar een verzoek van de secretaresse van een bekende Nederlandse advocaat om zo snel mogelijk een afspraak te maken voor een ontmoeting in Parijs.

Gejaagd herlas hij het bericht, maar ook de tweede keer

begreep hij het niet. Er stond: *De heer Goedman wenst u morgen in Parijs te ontmoeten.*

Hij had geen tijd voor onzin, klikte het weg. Hij pakte zijn telefoon en sprak nog eens haar voicemail in. 'Je moet het me niet kwalijk nemen, maar het wordt nu echt erg laat,' zei hij. 'Bel je me terug?' Het was twaalf minuten over zeven.

Hij nam een grote slok wijn uit de fles en vervolgde driftig tikkend zijn naspeuringen in verschillende zoekmachines. Er was nieuws over Tsjetsjenen die tien dagen eerder, tijdens de grote mars tegen het terrorisme, op de menigte hadden willen schieten. Er was nieuws over vier gearresteerde jongemannen, mogelijk handlangers van de figuur die van 7 tot 9 januari de vluchtende broers had bijgestaan door in het zuiden van de stad vijf mensen te vermoorden. Er was nieuws over betere bewapening van de politie, over meer geld voor defensie en meer middelen om op scholen de waarden van de republiek te onderwijzen. Er was geen nieuws over Émilie.

Toen zijn telefoon ging, pakte hij hem niet meteen van tafel: eerst klapte hij zijn laptop dicht en nam hij nog een slok.

Vaak had hij zich voorgesteld hoe hij zich tijdens het fatale telefoongesprek zou gedragen. Het gesprek waarin gezegd wordt dat ze niet thuiskomt, dat ze nooit meer thuiskomt. Hij wilde tijdens dat gesprek niet met een half oog naar zijn computerscherm staren. Hij wilde ook niet in huilen uitbarsten, maar exact de juiste vragen stellen. Daarbij kon de wijn helpen. Die verkoelde zijn hoofd.

Hij greep de telefoon, zwaar ademend. Elke keer wanneer een onbekend of afgeschermd nummer belde doorliep hij deze hele akte. Zijn handen trilden, zijn dichtgeknepen keel liet nauwelijks ruimte aan zijn eerste woord: 'Hallo?'